

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ჟურნალისტიკა და მასობრივი კომუნიკაცია

სტუდენტი: ნინი სოფრომაძე

„სოციალური მედია და სამოქალაქო საზოგადოება“

ნაშრომი შესრულებულია ჟურნალისტიკის ბაკალავრის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად

ხელმძღვანელი: ხათუნა კაჭარავა

სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი.

თბილისი

2023

ანოტაცია

დღევანდელ სამყაროში სოციალური მედიის არსებობა უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად იქცა. თანამედროვე ტექნოლოგიების მიღწევებმა განაპირობა, რომ იგი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებაში დიდ როლს ასრულებს.

მოცემულ ნაშრომში განხილული იქნება ის ძირითადი მახასიათებლები, რომლის არსებითი დატვირთვაც მნიშვნელოვანია გარკვეულ საზოგადოებრივ პროცესებში. სოციალური მედია საშუალებას აძლევს ინდივიდებსა და ჯგუფებს გამოხატონ თავიანთი მოსაზრებები, რომელთაც უდიდესი დატვირთვა აქვთ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ სფეროებში. სოციალური მედიაპლატფორმები საშუალებას აძლევს მოქალაქეებს ჩაერთონ დისკუსიებში, გაუზიარონ ინფორმაცია და მობილიზდნენ სოციალური მიზნებისთვის, რაც ხელს უწყობს, უფრო ინკლუზიურ სამოქალაქო საზოგადოებას, რომ გარკვეულ ფარგლებსა და მასშტაბს მიაღწიოს და ჩაერთოს საზოგადოებრივ პროცესებში.

სამოქალაქო საზოგადოებას სჭირდება გამოხატვის საშუალება, რომელიც დროთა განმავლობაში იცვლებოდა და დღეს სოციალური მედიის სახე მიიღო. ნაშრომის

პირველ თავში განხილული იქნება ის თუ რა როლი აქვს სოციალურ მედიას სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების პროცესში. ნაშრომში განხილულია სოციალური მედიის გავლენა კომუნიკაციაზე, სოციალური მედიის ჩამოყალიბება და ფუნქციების მიმოხილვა. გამომდინარე იქედან, რომ საბაკალავრო ნაშრომის გააზრება უნდა იყოს რეგიონალურიც, აუცილებლად იქნება მიმოხილული სოციალური მედიის გავლენა საქართველოს სამოქალაქო საზოგადოებაზე.

სარჩევი

ანოტაცია	2
შესავალი	4
I თავი	
სოციალური მედიის როლი სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების პროცესში.....	10
II თავი	
სოციალური მედიის გავლენა კომუნიკაციაზე	13
III თავი	
სოციალური მედიის ფუნქციები.....	15
VI თავი	
სოციალური მედიის დადებითი და უარყოფითი გავლენა სამოქალაქო საზოგადოებაზე.....	18
v თავი	
სამოქალაქო საზოგადოების როლი დემოკრატიაში	21

VI თავი	
სოციალური მედიის აქტივიზმის მიმოხილვა საქართველოში.....	24
VII თავი	
კვლევითი ნაწილი	26
დასკვნა	27
ბიბლიოგრაფია	29

შესავალი

დღევანდელ ციფრულ ეპოქაში სოციალური მედია გახდა ჩვენი ცხოვრების ერთ-ერთი განუყოფელი ნაწილი, რომელმაც მოახდინა რევოლუცია ჩვენი კომუნიკაციის და ინფორმაციის მიმოქცევის რთულ გზაზე. ამ პროცესმა კი შეცვალა სამოქალაქო საზოგადოების დინამიკა, მისცა ინდივიდებს უფლება მონაწილეობა

მიიღონ საჯარო დისკურსში, რომლის საშუალებაც აქამდე არ ექნებოდათ, მობილიზდნენ სოციალური მიზეზების გამო. ინფორმაციის გავრცელებამ ხელი შეუწყო გლობალური სტანდარტის დანერგვას და მისცა საშუალება, რომ ინფორმაცია უსწრაფესად გადაეცეს მსოფლიოს ნებისმიერ წერტილში. თუ ადრე ამას ძალიან დიდი დრო სჭირდებოდა, როს გამოც უამრავი რამ ფერხდებოდა, დღესდღეისობით ამას სულ რამდენიმე წუთი სჭირდება. ისეთი ქვეყნისათვის, როგორც საქართველოა, აუცილებელია რომ ჰქონდეს ძლიერი სამოქალაქო საზოგადოება, რადგანაც დასავლური დემოკრატიის მშენებლობის პროცესში ქვეყნის მოსახლეობის აზრს დიდი მნიშვნელობა აქვს. საზოგადოებრივ აზრს უჭირავს ცენტრალური პოზიცია ძლიერი დემოკრატიის დაფუძნებასა და განვითარებაში. ის ემსახურება როგორც სასიცოცხლო კავშირს მოქალაქეებსა და დემოკრატიული საზოგადოების გადაწყვეტილების მიღების პროცესებს შორის. საზოგადოებრივი აზრი პოლიტიკის შემქმნელებისთვის ინფორმაციის გადამწყვეტი წყაროა. იგი წარმოადგენს მოსახლეობის კოლექტიურ სიბრძნეს, საზრუნავს და მისწრაფებებს. პოლიტიკის შემუშავების პროცესში საზოგადოებრივი აზრის ჩართვით, მთავრობებს შეუძლიათ შეიმუშაონ უფრო ინკლუზიური და პასუხისმგებელი პოლიტიკა, რომელიც ეხმიანება ხალხის საჭიროებებსა და მისწრაფებებს. საზოგადოებრივი აზრი ეხმარება პოლიტიკის შემქმნელებს გააცნობიერონ მოქალაქეთა მრავალფეროვანი პერსპექტივები და პრიორიტეტები, ხელი შეუწყონ მმართველობას, რომელიც უფრო წარმომადგენლობითია და შეესაბამება საზოგადოებრივ ინტერესებს.

საზოგადოებრივ აზრს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს დემოკრატიის მშენებლობასა და განმტკიცებაში. მისი როლი წარმომადგენლობაში, ლეგიტიმაციაში, ანგარიშვალდებულებაში, პოლიტიკის ფორმირებაში, პლურალიზმში, განხილვასა და სოციალურ ერთიანობაში არ შეიძლება გადაჭარბებული იყოს. საზოგადოებრივი აზრის შეფასებით და გათვალისწინებით, დემოკრატიული საზოგადოებები უზრუნველყოფენ, რომ ხალხის ხმა და ინტერესები იყოს მმართველობის ცენტრში. საზოგადოებრივი აზრი ემსახურება როგორც კატალიზატორს ინკლუზიური და მონაწილეობითი გადაწყვეტილების

მიღების პროცესებისთვის, ხელს უწყობს დემოკრატიულ სისტემას, რომელიც ასახავს და პასუხობს მისი მოქალაქეების საჭიროებებსა და მისწრაფებებს.

თემის აქტუალურობა გამომდინარეობს იქედან, რომ სოციალური მედიის როლი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებაში ძალიან მნიშვნელოვანია რამდენიმე კონკრეტული მიზეზის გამო. კომუნიკაციამ შესაძლოა შექმნას გარკვეული სოციალური ფონი, რის შედეგადაც საზოგადოებაში შესაძლოა გაჩნდეს დემოკრატიზაციისაკენ მიმავალი ძალა, რაც შეუწყობს ხელს იმ პროცესების ურთიერთქმედებას, რომელსაც მთელი დასავლური საზოგადოება თავის დროზე მართავდა. წარსულში, საჯარო დისკურსზე წვდომა შემოიფარგლებოდა ტრადიციული მედია საშუალებებით, მაგრამ ახლა ყველას, ვისაც აქვს ინტერნეტი, შეუძლია მონაწილეობა მიიღოს საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებაში. ეს ინკლუზიურობა ხელს უწყობს უფრო მრავალფეროვან და წარმომადგენლობით სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირებას ჯერ კიდევ არადემოკრატიულ საზოგადოებაშიც კი. ის მნიშვნელოვანია, რადგანაც სოციალური მედიის პლატფორმები უზრუნველყოფენ მოვლენებსა და საკითხებზე მყისიერ და რეალურ დროში განახლებებს, რაც მათ ღირებულ ინსტრუმენტად აქცევს სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებისთვის. ინფორმაციის სწრაფად და ეფექტურად გაზიარების უნარი აძლიერებს სამოქალაქო საზოგადოების რეაგირებას გადაუდებელ საჭიროებებზე. სოციალური მედიის როლი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებაში აქტუალურია, რადგან მან გარდაქმნა კომუნიკაცია, გააძლიერა აქტივიზმი, ხელი შეუწყო ინფორმაციის რეალურ დროში გაზიარებას, ხელი შეუწყო თანამშრომლობას და გაზარდა ანგარიშვალდებულება. მიუხედავად იმისა, რომ არსებობს ისეთი გამოწვევები, როგორცაა დეზინფორმაცია და კონფიდენციალურობის შეშფოთება, სოციალური მედიის პოტენციალი შექმნას უფრო ჩართული, ინკლუზიური და პასუხისმგებელი სამოქალაქო საზოგადოება.

ნაშრომის ძირითად მიზანს წარმოადგენს დაადგინოს ის, თუ რა ზეგავლენას ახდენს სოციალური მედიის ფორმირება სამოქალაქო საზოგადოებაზე როგორც მსოფლიო კონტექსტში, ასევე საქართველოს რეალობიდან გამომდინარე. ამასთან

მიმართებაში კი აუცილებელია განხილულ იქნეს რამდენიმე მნიშვნელოვანი მსოფლიო და საქართველო მოვლენა. სოციალური მედია ხელს უწყობს ვირტუალური თემების შექმნას, რომლებიც აერთიანებენ თანამოაზრე პირებს, აქტივისტებსა და ორგანიზაციებს. გამომდინარე აქედან ნაშრომის ერთ-ერთ მიზანს წარმოადგენს იმ აბსტრაქტული რეალობის დადგენა თუ როგორ ზემოქმედებს კომუნიკაცია სამოქალაქო საზოგადოების სწორედ ჩამოყალიბებაზე. აგრეთვე ერთ-ერთ მიზანს წარმოადგენს რა როლს ატარებს ის, რომ ინდივიდებისთვის, ორგანიზაციებისთვის და პოლიტიკის შემქმნელებისთვის გადამწყვეტია პასუხისმგებლობით გადახედონ ამ გამოწვევებს და გამოიყენონ სოციალური მედიის ძალა მთლიანი საზოგადოების გასაუმჯობესებლად.

ნაშრომის ამოცანას წარმოადგენს იმ რეალობის გამოკვლევა, თუ როგორ შეუძლია დღევანდელ სოციალურ მედიას სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბება. მისი კიდევ ერთი ამოცანაა გამოიკვლიოს მსოფლიოში მიმდინარე მოქმედებები ამ პროცესთან მიმართებაში და როგორ უწყობს საქართველოს რეალობა ხელს იმ ფაქტორს, რომ დაუკავშირდეს მსოფლიო სამოქალაქო საზოგადოებას. აქედან გამომდინარე ფორმირდება ისეთი სახის ამოცანა, რომ მოძიებულ იქნას გარკვეული სახის ლიტერატურა სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების შესახებ და ჩატარდეს როგორც თვისებრივი ასევე რაოდენობრივი კვლევა.

ნაშრომის სტრუქტურის ასაგებად და ანალიზის გასაკეთებლად მნიშვნელოვანია გამოვიყენოთ რაოდენობრივი და თვისებრივი კვლევის მეთოდები. ესენი კი მოგვცემს საშუალებას მივიღეთ საჭირო დასკვნებამდე. რაოდენობრივი კვლევა მოგვცემს ზუსტ შედეგებს და იმის საშუალებას, რომ გამოვიტანოთ ზუსტი შედეგები. ხოლო თვისებრივი კვლევა იმის საშუალებას მოგვცემს, რომ გავიგოთ როგორ უყურებს საზოგადოება სოციალური მედიის არსს და მნიშვნელობას სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებაში.

ნაშრომის მთავარი კითხვაა თუ რატომ არის აქტუალური სოციალური მედიის როლის სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებაში?

I თავი. ლიტერატურის მიმოხილვა

სოციალური მედიის პლატფორმებმა შეცვალა სამოქალაქო საზოგადოების ფუნქციონირება, კომუნიკაცია და საზოგადოებასთან ჩართულობა. ეს ლიტერატურის მიმოხილვა მიზნად ისახავს მიაწოდოს ძირითადი მიგნებები, პერსპექტივები და დებატები სოციალურ მედიასა და სამოქალაქო საზოგადოებას შორის ურთიერთობის შესახებ. ის იკვლევს, თუ როგორ ახდენს სოციალური მედია გავლენას სამოქალაქო საზოგადოების დინამიკაზე, მის გავლენას დემოკრატიულ მონაწილეობაზე, მის წარმოჩენილ გამოწვევებზე და შესაძლებლობებზე, რომელსაც სთავაზობს სამოქალაქო ჩართულობის გაძლიერებას.

მრავალი კვლევა ხაზს უსვამს სოციალური მედიის პოზიტიურ როლს სამოქალაქო ჩართულობის ხელშეწყობასა და სამოქალაქო საზოგადოების მობილიზებაში. „მეცნიერები ამტკიცებენ, რომ სოციალური მედიის პლატფორმები იძლევა სივრცეს მრავალფეროვანი ხმებისთვის, ხელს უწყობს საჯარო განხილვას და ხელს უწყობს სოციალურ და პოლიტიკურ საკითხებში ჩართულობას. სოციალური მედია საშუალებას აძლევს მოქალაქეებს გამოხატონ მოსაზრებები, გაუზიარონ ინფორმაცია და მიიღონ მონაწილეობა კოლექტიურ ქმედებებში, რაც საბოლოოდ აძლიერებს სამოქალაქო საზოგადოების უნარს, განახორციელოს ცვლილებები“ (Mercea 2011).

სოციალური მედიამ დაამტკიცა, რომ ხელს უწყობს მარგინალიზებული თემებისა და სოციალური მოძრაობების ხმების გაძლიერებას. **მკვლევრები** ამტკიცებენ, რომ სოციალური მედიის პლატფორმები სთავაზობენ ადგილს არასაკმარისი წარმომადგენლობითი ჯგუფებისთვის დომინანტური ნარატივების გამოწვევისთვის, სოციალური სამართლიანობის მიზეზების პოპულარიზაციისა და მხარდაჭერის მობილიზებისთვის. (Schilpzand P. & Huang L. 2018) ეს

სახელმძღვანელო საშუალებას აძლევს ინდივიდებს უფრო მეტად აიმაღლონ ცნობიერება სოციალური მედიის როლზე სამოქალაქო საზოგადოებაში.

„სოციალური მედია გადამწყვეტ როლს თამაშობს პოლიტიკური დისკურსის ჩამოყალიბებაში და დღის წესრიგში. მკვლევრები ვარაუდობენ, რომ სოციალური მედიის პლატფორმებს შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ საზოგადოებრივ აზრზე, პოლიტიკურ დებატებზე და პოლიტიკის პრიორიტეტებზე. სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციები იყენებენ სოციალურ მედიას ინფორმაციის გასავრცელებლად, საკითხების ფორმირებისთვის და საზოგადოების აღქმის ფორმირებისთვის, რითაც გავლენას ახდენენ პოლიტიკურ დღის წესრიგზე.“ (CHADWICK 2016). ნაშრომის მიხედვით სოციალური მედია საშუალებას აძლევს სამოქალაქო საზოგადოებას გვერდი აუაროს ტრადიციული მედიის კარიბჭეს და უშუალოდ ჩაერთოს მოქალაქეებთან და პოლიტიკის შემქმნელებთან.

ლიტერატურა ასევე ხაზს უსვამს იმ გამოწვევებსა და რისკებს, რომლებსაც სამოქალაქო საზოგადოება აწყდება სოციალური მედიის პლატფორმებზე. “მეცნიერები ხაზს უსვამენ ისეთ შეშფოთებას, როგორცაა ექო კამერები, ფილტრის ბუშტები და დეზინფორმაციის გავრცელება, რამაც შეიძლება პოლარიზოს საჯარო დისკურსი და შეაფერხოს ინფორმირებული გადაწყვეტილების მიღება.” (Sunstein 2016).

სოციალური მედიისა და სამოქალაქო საზოგადოების ლიტერატურა ხაზს უსვამს მის ტრანსფორმაციულ პოტენციალს, გამოწვევებსა და შესაძლებლობებს. სოციალური მედიის პლატფორმები იქცა გადამწყვეტ ინსტრუმენტებად სამოქალაქო საზოგადოებისთვის, რათა გააძლიეროს თავისი გზავნილები, მობილიზდეს მხარდაჭერა და ჩაერთოს მოქალაქეებთან. თუმცა, ექო კამერების გამოწვევები, დეზინფორმაცია, კონფიდენციალურობა და ონლაინ შევიწროება მოითხოვს ფრთხილად ყურადღებას. სოციალური მედიის პოტენციალის სრულად გამოსაყენებლად, სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებმა უნდა გაუმკლავდნენ ამ გამოწვევებს, მიიღონ ეთიკური პრაქტიკა და გამოიყენონ თანამშრომლობის შესაძლებლობები, მარგინალიზებული ხმების გაძლიერება და

პოლიტიკური დისკურსის ჩამოყალიბება. საჭიროა შემდგომი კვლევა სოციალური მედიისა და სამოქალაქო საზოგადოების განვითარებადი დინამიკის შესასწავლად და საუკეთესო პრაქტიკის გამოსავლენად, რათა მაქსიმალურად გაზარდოს მისი დადებითი გავლენა დემოკრატიულ მონაწილეობასა და სოციალურ ცვლილებებზე.

II თავი. სოციალური მედიის როლი სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების პროცესში

ციფრულმა სოციალურმა მედიამ, მრავალი თვალსაზრისით, შეცვალა ადამიანების მიერ მათი სოციალური საინფორმაციო ქსელების შექმნის, შენარჩუნებისა და გაზრდის გზები, ასევე გავლენა მოახდინა მათ ინფორმაციასთან დაკავშირებულ ქცევებზე, როგორცაა ინფორმაციის ძებნა, გადარჩევა და გამოყენება. ეს განსაკუთრებით ეხება ციფრულ ტექნოლოგიურ გარემოს. მრავალი თვალსაზრისით, სოციალური მედია არის თავად ინტერნეტის თანამედროვე განსახიერება. ეს არის რთული საინფორმაციო და საკომუნიკაციო გარემო, ფიზიკურ გარემოს ერთგვარი ანალოგიური მოდელი, მაგრამ შედგება სიმბოლური მატერიისგან და არა ფიზიკური მატერიისგან. სამოქალაქო საზოგადოება, რომელიც ხასიათდება მოქალაქეთა აქტიური მონაწილეობით და ჩართულობით, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს დემოკრატიული მმართველობის, სოციალური პროგრესისა და პოზიტიური საზოგადოების ცვლილებების ხელშეწყობაში. ბოლო წლებში სოციალური მედია გამოჩნდა, როგორც ძლიერი ინსტრუმენტი სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების პროცესის ფორმირებაში. „სოციალური მედია, როგორც საინფორმაციო სივრცე სოციალური მედია იკვებება ინფორმაციით, ისევე როგორც ინტერნეტი და სხვა ციფრული მედია, მაგრამ სოციალური მედიის ინფორმაცია განსხვავდება სხვა მედიისგან იმით, რომ არ ვართ მხოლოდ მასზე არსებული ინფორმაციის მომხმარებლები, არამედ ასევე მასში ინფორმაციის აქტიური მწარმოებლებიც კი ვართ.“ (Narayan 2013). მსოფლიოს ნებისმიერ წერტილში არსებული მედია საშუალებები აძლევენ ხალხს საშუალებას გამოთქვან განსხვავებული მოსაზრებები მმართველობისა და რეფორმების შესახებ და დაეხმარონ საზოგადოების კონსენსუსის შექმნას ცვლილებების

განსახორციელებლად. ასეთი მედია ხელს უწყობს ბაზრების უკეთ მუშაობას. მათ შეუძლიათ ხელი შეუწყონ ვაჭრობას, გადასცენ იდეები და ინოვაციები საზღვრებს მიღმა. პლატფორმებზე გაზიარებული პერსონალური მონაცემების დიდი რაოდენობა აჩენს კითხვებს მეთვალყურეობის, მონაცემთა დარღვევისა და მომხმარებლის ინფორმაციის ბოროტად გამოყენების შესახებ. კონფიდენციალურობის უფლებების დაცვა გადამწყვეტი ხდება ნდობის შესანარჩუნებლად და სამოქალაქო საზოგადოების აქტორების დასაცავად პოტენციური საფრთხეებისა და ზიანისგან.

სოციალური მედიის პლატფორმებმა მოახდინა რევოლუცია მოქალაქეების მობილიზებისა და კოლექტიურ ქმედებებში ჩართვის გზაზე. საპროტესტო აქციების, კამპანიებისა და მიტინგების ორგანიზებისთვის ხელმისაწვდომი და ინკლუზიური სივრცის უზრუნველყოფით, სოციალური მედია ხელს უწყობს ინფორმაციის სწრაფ გავრცელებას, რაც საშუალებას აძლევს ინდივიდებს დაუკავშირდნენ თანამოაზრე აქტივისტებს და გააძლიერონ მათი ხმა. ონლაინ პეტიციებმა და ვირუსულმა გამოწვევებმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა სოციალური საკითხების შესახებ ცნობიერების ამაღლებაში, საუბრების გაღვივებაში და ფართო მხარდაჭერის მობილიზებაში, დაწყებული ადამიანის უფლებებიდან გარემოს დაცვამდე. სოციალურმა მედიამ მოახდინა აქტივიზმის დემოკრატიზაცია, აძლევდა ინდივიდებს უფლებას, გახდნენ ცვლილებების აგენტები და ხელი შეუწყო აქტიური სამოქალაქო საზოგადოების მოძრაობების ზრდას. „სოციალური მედია დღევანდელი სამყაროს მნიშვნელოვანი ნაწილია. ის ეხმარება ადამიანებს დარჩეს დაკავშირებული და გაუზიარონ იდეები, აზრები და მოსაზრებები სხვებს უსაფრთხო და დაცულ გარემოში. ის ასევე შეიძლება გამოყენებულ იქნას ბიზნესის, ორგანიზაციებისა და მიზეზების პოპულარიზაციისთვის, ასევე მიმდინარე მოვლენებისა და ტენდენციების შესახებ ინფორმირებულობისთვის.“ (S., Johan 2023).

სოციალური მედია ხელს უწყობს ღია დიალოგს, სხვადასხვა პერსპექტივის მოსმენის საშუალებას და ხელს უწყობს მტკიცე დებატებს კრიტიკულ სოციალურ, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ საკითხებზე. სოციალური მედიის საშუალებით,

სამოქალაქო საზოგადოების აქტორებს შეუძლიათ ინფორმაციის სწრაფად და ფართოდ გავრცელება. ინფორმაციის ეს უშუალო აძლევს მოქალაქეებს უფლებას, იყვნენ ინფორმირებულები. გარდა ამისა, სოციალური მედიის ინტერაქტიული ბუნება საშუალებას აძლევს უშუალო ჩართულობას სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებსა და მათ სამიზნე აუდიტორიას შორის, რაც ხელს უწყობს გამჭვირვალობასა და ანგარიშვალდებულებას. სოციალური მედიის პლატფორმები მოქმედებს როგორც ერთგვარი ციფრული ხიდები, რომლებიც აკავშირებენ ინდივიდებს, თემებს და ორგანიზაციებს გეოგრაფიულ საზღვრებს შორის. ისინი ხელს უწყობენ სამოქალაქო საზოგადოების აქტორებს შორის ქსელურ თანამშრომლობას, პარტნიორობასა და კოლექტიურ ინიციატივებს. სოციალური მედია საშუალებას აძლევს სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებს გაუზიარონ რესურსები, გაცვალონ საუკეთესო პრაქტიკა და ითანამშრომლონ პროექტებზე, რომლებიც მიმართულია საზოგადოების გამოწვევების გადასაჭრელად.

სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების პროცესში სოციალური მედიის ჩამოყალიბება უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობს. „სოციალურმა მედიამ გადამწყვეტი როლი ითამაშა მარგინალიზებული თემების გაძლიერებაში და ხმების გაძლიერებაში, რომლებიც ისტორიულად ნაკლებად იყო წარმოდგენილი სამოქალაქო საზოგადოებაში. ის უზრუნველყოფს პლატფორმას მარგინალიზებული პირებისა და ჯგუფებისთვის, რათა გაუზიარონ თავიანთი გამოცდილება, დაუპირისპირდნენ დისკრიმინაციას და დაიცვან თავიანთი უფლებები.“ (Fuatai Purcell 2006). ინფორმაციაზე თანაბარი ხელმისაწვდომობისა და მონაწილეობის შესაძლებლობების უზრუნველყოფით, სოციალური მედია ამცირებს ბარიერებს. გარდა ამისა, სოციალური მედია საშუალებას აძლევს ჟურნალისტებს და მკვლევარებს გამოავლინონ და გამოაშკარაონ სოციალური უსამართლობა, გააძლიერონ სამოქალაქო საზოგადოების, როგორც დემოკრატიის მცველის როლი.

სოციალური მედიის როლი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების პროცესში არ შეიძლება გადაჭარბებული იყოს. მისმა ზემოქმედებამ

მობილიზაციაზე, კომუნიკაციაზე, ქსელში და მის გაძლიერებაზე ამ ყველაფერმა კი მოახდინა რევოლუცია მოქალაქეების სამოქალაქო ცხოვრებაში ჩართვის გზაზე. სოციალური მედიის პლატფორმებმა ინდივიდებს მისცა უფლება, გახდნენ სამოქალაქო საზოგადოების აქტიური მონაწილეები, ხელი შეუწყონ დიალოგს, თანამშრომლობას და კოლექტიური ქმედებებს. თუმცა, მნიშვნელოვანია ამოვიცნოთ და მივიღოთ ის გამოწვევები, რომლებიც თან ახლავს სოციალური მედიის როლს, მათ შორის დეზინფორმაციის გავრცელებას, კონფიდენციალურობის შეშფოთებას და ციფრული განხეთქილების. ამ გამოწვევებზე პასუხისმგებლობით ნავიგაციით და სოციალური მედიის პოტენციალის გამოყენებით, სამოქალაქო საზოგადოებას შეუძლია განაგრძოს განვითარება, აყვავება და წვლილი შეიტანოს პოზიტიურ სოციალურ ცვლილებებში ციფრულ ეპოქაში.

III თავი. სოციალური მედიის გავლენა კომუნიკაციაზე

მედიის გავლენა არის მედიის მესიჯის მიერ გამოყენებული რეალური ძალა, რაც იწვევს აუდიტორიის ან ინდივიდუალური რწმენის ცვლილებას ან განმტკიცებას. აქვს თუ არა მედია მესიჯს გავლენა მის რომელიმე აუდიტორიის წევრზე, ეს დამოკიდებულია ბევრ ფაქტორზე, მათ შორის აუდიტორიის დემოგრაფიულ და ფსიქოლოგიურ მახასიათებლებზე. ეს ეფექტები შეიძლება იყოს დადებითი ან უარყოფითი, მკვეთრი ან თანდათანობითი, მოკლევადიანი ან გრძელვადიანი. ყველა ეფექტი არ იწვევს ცვლილებას. ზოგიერთი მედია მესიჯი აძლიერებს არსებულ რწმენას. მკვლევარები ამოწმებენ აუდიტორიას მედიის ექსპოზიციის შემდეგ შემეცნების, რწმენის სისტემებში და დამოკიდებულებებში ცვლილებებზე, ასევე ემოციურ, ფიზიოლოგიურ და ქცევით ეფექტებზე. კომუნიკაციის გარეშე კი დღევანელ მსოფლიოში ვერ შედგება ვერანაირი ურთიერთობა. „სოციალური მედიის პლატფორმებმა დააკავშირა ხალხი მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხიდან ისე, როგორც არასდროს. რეალურ დროში კომუნიკაციის უნარი ტექსტის, ხმის ან ვიდეოს საშუალებით ხელს უწყობს მყისიერ კავშირებს, ხელს უწყობს მიკუთვნებულობის გრძნობას და აფართოებს სოციალურ ქსელებს. სოციალურმა მედიამ საშუალება მისცა ინდივიდებს დარჩეს სხვებთან

კავშირში, მიუხედავად ფიზიკური მანძილისა და დროის შეზღუდვისა.” (Teferi 2021).

სოციალურმა მედიამ გააძლიერა კომუნიკაციის წვდომა, რაც საშუალებას აძლევს ინდივიდებსა და ორგანიზაციებს ჩაერთონ ფართო და მრავალფეროვან აუდიტორიასთან. სოციალური მედიის პლატფორმებზე გაზიარებული კონტენტი შეიძლება სწრაფად გახდეს ვირუსული და მიაღწიოს მილიონობით მომხმარებელს მოკლე დროში, რაც ხელს უწყობს ინფორმაციის და კომუნიკაციის სწორედ და სწრაფად გავრცელებას. ეს მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ბიზნესებზე, გავლენის შემსრულებლებზე და აქტივისტებზე, რომლებიც ცდილობენ გაავრცელონ ინფორმაცია, პროდუქციის პოპულარიზაცია ან სოციალური მიზეზების შესახებ ცნობიერების ამაღლება. სოციალური მედიის ფართო წვდომამ მოახდინა კომუნიკაციის დემოკრატიზაცია, რაც ინდივიდებსა და მარგინალიზებულ თემებს მისცა პლატფორმა თავიანთი ისტორიების, მოსაზრებებისა და გამოცდილების გასაზიარებლად, რაც აძლიერებს ხმებს, რომლებიც ტრადიციულად გაუგონარი იყო. სოციალური მედია ინფორმაციის სწრაფი გავრცელების საშუალებას იძლევა. სიახლეები და მოვლენები შეიძლება მაშინათვე იქნას გაზიარებული ყველასთვის რაც საშუალებას აძლევს ინდივიდებს იყვნენ ინფორმირებულნი და ჩაერთონ მიმდინარე პროცესებში. დროთა განმავლობაში სოციალური მედია ბევრისთვის ახალი ამბების ძირითად წყაროდ იქცა, მეტიც ის დღესდღეობით ტრადიციულ მედია საშუალებებსაც კი აღემატება. ინფორმაციის სწრაფი წვდომის უნარმა გარდაქმნა ახალი ამბების მოხმარებისა და გაზიარების გზა, რაც მას უფრო ინტერაქტიული და მონაწილეობითი გახადა.

„სოციალურმა მედიამ მოახდინა რევოლუცია კომუნიკაციაში ისე, რომ ოდესღაც შეუძლებელი იყო. სოციალური მედიის გამოჩენამ შეცვალა ჩვენი კავშირი და ურთიერთქმედება ერთმანეთთან. ეს გავლენა იგრძნობა როგორც პირად, ისე პროფესიულ გარემოში. ეს სტატია განიხილავს სოციალური მედიის გავლენას კომუნიკაციაზე, როგორც პოზიტიურ, ასევე უარყოფით ეფექტებზე და იკვლევს, თუ როგორ შეცვალა სოციალურმა მედიამ ჩვენი კომუნიკაციის გზა.“ (Perrin T. 2023). მიუხედავად მისი უპირატესობებისა, სოციალური მედია ასევე წარმოადგენს

გამოწვევებს არსებული კომუნიკაციისთვის. დეზინფორმაციის, ყალბი ამბების და ჭორების სწრაფი გავრცელება მნიშვნელოვანი შეფერხება გახდა კომუნიკაციის გავრცელების გზებისათვის. სოციალური მედიის ვირუსულმა ბუნებამ შეიძლება გააძლიეროს ყალბი ან შეცდომაში შემყვანი ინფორმაცია, ძირი გამოუთხაროს ნდობას და დაამახინჯოს საჯარო დისკურსი. გარდა ამისა, კონფიდენციალურობის პრობლემა ჩნდება, რადგან პირები აზიარებენ პერსონალურ მონაცემებსა და გამოცდილებას სოციალური მედიის პლატფორმებზე. ღიაობასა და კონფიდენციალურობას შორის ბალანსის დამყარება გადაამწყვეტია ნდობის შესანარჩუნებლად და პიროვნების პირადი ინფორმაციის დასაცავად.

სოციალური მედიის გავლენა კომუნიკაციაზე უდავოა. მან გააფართოვა კავშირი, გააფართოვა წვდომა და შეცვალა ინფორმაციის გაზიარებისა და მოხმარების გზა. სოციალური მედიის პლატფორმები გვთავაზობენ თვითგამოხატვის, კრეატიულობისა და გლობალურ აუდიტორიასთან ჩართულობის შესაძლებლობებს. თუმცა, ისეთი გამოწვევები, როგორცაა დეზინფორმაცია და კონფიდენციალურობის პრობლემები, უნდა გადაიჭრას. სოციალური მედიის პასუხისმგებლობით და გონივრული გამოყენებისკენ სწრაფვა შეიძლება დაეხმაროს მის პოტენციალს ნამდვილი კავშირების გასაძლიერებლად, ინფორმირებული საუბრების ხელშეწყობისთვის და ციფრულ ეპოქაში უფრო ინკლუზიური და მნიშვნელოვანი კომუნიკაციის ლანდშაფტის შესაქმნელად. სოციალურ მედიას შეუძლია გააუმჯობესოს ინდივიდის რეალურ ან ონლაინ თემებთან კავშირის გრძნობა და შეიძლება იყოს ეფექტური კომუნიკაციის ან მარკეტინგის ინსტრუმენტი კორპორაციებისთვის, მეწარმეებისთვის, არაკომერციული ორგანიზაციებისთვის, ადვოკატირების ჯგუფებისთვის, პოლიტიკური პარტიებისთვის და მთავრობებისთვის.

VI თავი. სოციალური მედიის ფუნქციები

დღევანდელობაში სოციალური მედია ეხება ონლაინ პლატფორმებისა და აპლიკაციების ერთგვარ კრებულს, რომელიც მის მომხმარებლებს საშუალებას აძლევს შექმნან, გაუზიარონ და გაავრცელონ ინფორმაცია, იდეები და გარკვეული

მიწოდებები, როდესაც საქმე ეხება სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებას. ნაშრომის მთავარი არსი სწორედ იმაში მდგომარეობს რომ დაადგინოს სოციალური მედიის მნიშვნელობა და ფუნქცია სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების პროცესში, თუმცა ამასთან ერთად მნიშვნელოვანია განსაზღვრული იყოს სხვა ღირებული ფუნქციებიც. სოციალური მედიის კონცეფცია ტრიალებს მომხმარებლის მიერ გენერირებული კონტენტისა და მომხმარებლის მონაწილეობის იდეის გარშემო, განასხვავებს მას ტრადიციული მედიისგან, სადაც კონტენტი ძირითადად პროფესიონალების მიერ არის წარმოებული და პასიური აუდიტორიის მიერ მოხმარებული. „სოციალური მედიის პლატფორმები მნიშვნელოვნად განვითარდა მათი დაარსების დღიდან და გვთავაზობს ფუნქციების ფართო სპექტრს, რამაც შეცვალა ჩვენი დაკავშირების, კომუნიკაციისა და ინფორმაციის გაზიარების გზა. ამ მახასიათებლებმა გადამწყვეტი როლი ითამაშა სოციალური მედიის ლანდშაფტის ჩამოყალიბებაში, ჩართულობის ხელშეწყობაში და მომხმარებლებისთვის თვითგამოხატვის სხვადასხვა გზების მიწოდებაში.“ (DOLLARHIDE 2023).

სოციალურ მედიას აქვს გარკვეული ფუნქციები, რომლებითაც შესაძლოა სამოქალაქო საზოგადოება ფორმირდეს. სოციალური მედიის პლატფორმები ემსახურება როგორც არხებს ინფორმაციის გაზიარებისა და გავრცელებისთვის გლობალური მასშტაბით. მომხმარებლებს შეუძლიათ ახალი ამბების, სტატიების, ვიდეოების და სხვა შინაარსის გაზიარება, რაც საშუალებას აძლევს ინფორმაციას სწრაფად გავრცელდეს და მიაღწიოს ფართო აუდიტორიას. სოციალური მედია მრავალი მომხმარებლისთვის გახდა სიახლეებისა და განახლებების მნიშვნელოვანი წყარო. სოციალური მედიის პლატფორმები აძლევს მომხმარებლებს უფლებას შექმნან და გააზიარონ სხვადასხვა ტიპის კონტენტი, მათ შორის ტექსტი, ფოტოები, ვიდეო და პირდაპირი ტრანსლაცია. ეს უკანასკნელი კი უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობს სხვადასხვა პოლიტიკური მოვლენის დროს როგორც მსოფლიო ისე საქართველოს მასშტაბითაც. როდესაც მომხმარებლებს ეძლევათ იმის საშუალება, რომ პოლიტიკური აქტივობები მომენტალურად გააშუქონ, ასეთ დროს უფრო მეტია სწრაფი მობილიზების ალბათობა და

შესაძლებელია რიგი ცუდი მიზეზების თავიდან აცილებაც კი. პოლიტიკური კულტურის ფორმირების პროცესში კი სამოქალაქო საზოგადოების როლი სოციალური მედიის ფორმირების ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან ფუნქციას წარმოადგენს. მომხმარებლებს შეუძლიათ გამოხატონ საკუთარი თავი შემოქმედებითად, გაუზიარონ თავიანთი გამოცდილება, გამოავლინონ თავიანთი ნიჭი და ჩაერთონ სხვებთან მულტიმედიური შინაარსის საშუალებით. სოციალური მედია ხელს უწყობს ონლაინ თემებისა და ინტერესთა ჯგუფების ფორმირებას. მომხმარებლებს შეუძლიათ შეუერთდნენ ან შექმნან ჯგუფები, რომლებიც ორიენტირებულია კონკრეტულ თემებზე, მიზეზებზე ან აქტივობებზე, დაუკავშირდნენ თანამოაზრე პირებს. ეს საზოგადოებები ხელს უწყობენ მიკუთვნებულობის გრძნობას, ხელს უწყობენ თანამშრომლობას და უზრუნველყოფენ დამხმარე ქსელებს. „სოციალურმა მედიამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა აქტივიზმისა და სოციალური მოძრაობების ხელშეწყობაში. მომხმარებლებს შეუძლიათ აამაღლონ ცნობიერება, მხარი დაუჭირონ მიზეზებს, მოაწყონ ღონისძიებები და მოაბილიზონ მხარდაჭერა სოციალური და პოლიტიკური საკითხებისთვის. ჰემთეგები, ონლაინ პეტიციები და ვირუსული გამოწვევები გახდა სოციალური ცვლილებების მძლავრი იარაღები.“ (Ding Lin 2013).

სოციალური მედიის ფუნქცია სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების პროცესში მნიშვნელოვანი და მრავალმხრივია. სოციალური მედიის პლატფორმებმა შეასრულეს ტრანსფორმაციული როლი სამოქალაქო ჩართულობის ხელშეწყობაში, ინდივიდების გაძლიერებაში და იდეებისა და ინფორმაციის გაცვლის ხელშეწყობაში. სოციალურმა მედიამ მოახდინა ჟურნალისტიკის დემოკრატიზაცია, რაც საშუალებას აძლევს ინდივიდებს გაუზიარონ ახალი ამბები, თვითმხილველთა ანგარიშები და ალტერნატიული ნარატივები. სოციალური მედია გადამწყვეტ როლს ასრულებს გამჭვირვალობის ხელშეწყობაში და საჯარო პირების, ინსტიტუტებისა და მთავრობების პასუხისმგებლობის დაკისრებაში. მოქალაქეებს შეუძლიათ გააზიარონ ინფორმაცია, მტკიცებულებები და დოკუმენტები, ამხილონ კორუფცია, არასათანადო ქმედებები და

უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენება. სოციალური მედიის პლატფორმები საშუალებას აძლევს ინდივიდებს დააკვირდნენ და დაათვალიერონ უფლებამოსილი პირების ქმედებები, ხელი შეუწყონ გამჭვირვალობის კულტურას და მოითხოვონ ანგარიშვალდებულება საჯარო მოხელეებისგან.

სოციალური მედიის პლატფორმები ეფექტური ინსტრუმენტებია სოციალური საკითხების შესახებ ცნობიერების ასამაღლებლად, ადამიანის უფლებების ხელშეწყობისა და პოლიტიკის ცვლილებების ადვოკატირებისთვის. მომხმარებლებს შეუძლიათ გააზიარონ ისტორიები, ვიდეოები და კამპანიები, რომლებიც ნათელს მოჰფენს უსამართლობას, დისკრიმინაციას და საზოგადოების გამოწვევებს. სოციალური მედია აძლიერებს ხმებს, რომლებიც ადრე იყო მარგინალიზებული, ამხვილებს ყურადღებას მნიშვნელოვან საკითხებზე და ახდენს გავლენას საზოგადოებრივ აზრზე. სოციალური მედია საშუალებას აძლევს მოქალაქეებს ჩაერთონ დისკუსიებში, გამოხატონ თავიანთი აზრი და მიიღონ მონაწილეობა სამოქალაქო აქტივობებში. ეს საშუალებას აძლევს ინდივიდებს გაზარდონ ცნობიერება სოციალურ და პოლიტიკურ საკითხებზე, მობილიზონ მხარდაჭერა მიზნებისთვის და კოორდინაცია გაუწიონ საბაზო მოძრაობებს.

IV. სოციალური მედიის დადებითი და უარყოფითი გავლენა სამოქალაქო საზოგადოებაზე

უკვე განვიხილეთ ის, რომ სოციალური მედიის არსებობას დიდი როლი აქვს სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირებაში, თუმცა ამ ყველაფერთან ერთად აუცილებელია ისიც, რომ განვიხილოთ მისი დადებითი და უარყოფითი გავლენა ასეთ პროცესებზე. დადებითი გავლენით მივხვდებით იმას თუ რატომ უნდა იღებდეს მონაწილეობას სოციალური მედია საზოგადოების ფორმირებაში და უარყოფითი შედეგებით იმას მივხვდებით თუ რატომ არ უნდა იღებდეს. დადებითი გავლენიდან აღსანიშნავია რამდენიმე პოსტულატი. ასეთ საკითხზე მსჯელობისას უმნიშვნელოვანესია გაზრდილი სამოქალაქო ჩართულობა. სოციალური მედიის პლატფორმები აძლევს მოქალაქეებს ხელმისაწვდომ და ინკლუზიურ სივრცეს, ჩაერთონ სამოქალაქო დისკუსიებში, გამოხატონ თავიანთი მოსაზრებები და მონაწილეობა მიიღონ სოციალურ და პოლიტიკურ საქმეებში.

„სამოქალაქო ჩართულობა ხელს უწყობს აქტიურ მოქალაქეობას, რაც საშუალებას აძლევს ინდივიდებს დაუკავშირდნენ თანამოაზრე პირებს, გაუზიარონ ინფორმაცია და მოაწყონ კოლექტიური ქმედებები. სოციალური მედია ხელს უწყობს ხალხის საპროტესტო აქციების მობილიზებას, ადამიანის უფლებების ხელშეწყობას და სამოქალაქო მოძრაობების ხელშეწყობას.“ (RICHARD WIKE 2022).

სოციალური მედიის პლატფორმები ხელს უწყობს სიახლეებისა და ინფორმაციის სწრაფ და ფართოდ გავრცელებას. ეს საშუალებას აძლევს მოქალაქეებს იყვნენ ინფორმირებულნი მიმდინარე მოვლენების, ახალი ამბების და სოციალური საკითხების შესახებ. კრიზისის დროს სოციალური მედია ხდება ღირებული ინსტრუმენტი რეალურ დროში განახლებების გაზიარებისა და დახმარების ძალისხმევის კოორდინაციისთვის. სოციალურ მედიას აქვს პოტენციალი გადალახოს სოციალური განხეთქილება და ხელი შეუწყოს კავშირებს სხვადასხვა წარმომავლობისა და პერსპექტივის მქონე პირებს შორის. დიალოგისა და ურთიერთგაგების ხელშეწყობით, სოციალური მედია ხელს უწყობს სოციალურ ერთიანობას, ტოლერანტობასა და თანაგრძნობას სამოქალაქო საზოგადოების შიგნით. საქართველოში სოციალური მედიის დინამიური და მუდმივად განვითარებადი ბუნება ხელს უწყობს ინოვაციებს და ადაპტირებას სამოქალაქო საზოგადოებაში. ეს საშუალებას აძლევს ორგანიზაციებს ექსპერიმენტები ჩაატარონ კომუნიკაციის, მოთხრობის და ადვოკატირების ახალი ფორმებით. სოციალური მედიის კამპანიები შეიძლება მორგებული იყოს კონკრეტულ სამიზნე აუდიტორიაზე, კრეატიული და მიმზიდველი შინაარსის გამოყენებით შეტყობინებების ეფექტურად გადასაცემად და სოციალური ცვლილებების განსახორციელებლად. უფრო მეტიც, სოციალური მედიის პლატფორმები მუდმივად ვითარდება, გვთავაზობს ახალ ფუნქციებსა და შესაძლებლობებს ჩართულობისთვის, რაც სამოქალაქო საზოგადოებას შეუძლია გამოიყენოს, რათა დარჩეს რელევანტური და რეაგირება მოახდინოს განვითარებადი საზოგადოების გამოწვევებზე.

რაც შეეხება უარყოფით მახასიათებლებს, აუცილებელია მათი აღნიშვნაც და განხილვაც. სოციალური მედიის პლატფორმები გააკრიტიკეს მათი როლის გამო

დეზინფორმაციის, ყალბი ამბების და შეთქმულების თეორიების სწრაფ გავრცელებაში. ცრუ ინფორმაცია შეიძლება სწრაფად გავრცელდეს ვირუსულად, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს ინსტიტუტებისადმი ნდობის დაქვეითება, საზოგადოებრივი აზრის პოლარიზაცია და ინფორმირებული გადაწყვეტილების მიღების შეფერხება. დეზინფორმაციასთან ბრძოლა და მედიაწიგნიერების ხელშეწყობა სამოქალაქო საზოგადოებაში გადამწყვეტი ხდება სოციალური მედიის ეპოქაში. სოციალური მედიის პლატფორმებზე ანონიმურობამ და მისმა გაუგებარმა აღქმულმა განცალკევებამ შეიძლება გამოიწვიოს ონლაინ შევიწროების, ბულინგის და სიძულვილის ენის ზრდა. ინდივიდებსა და ჯგუფებს შეიძლება შეექმნათ ონლაინ თავდასხმები და მუქარები, რაც ხელს უშლის მათ მონაწილეობას სამოქალაქო საზოგადოების დისკუსიებში. საზოგადოებისთვის საშიში ონლაინ გარემო აფერხებს იდეების ღია გაცვლას და ძირს უთხრის სამოქალაქო საზოგადოების ინკლუზიურობასა და მრავალფეროვნებას.

„სოციალური მედიის ალგორითმები ხშირად პრიორიტეტულ კონტენტს ანიჭებენ მომხმარებლების წინა ურთიერთქმედების საფუძველზე, რაც იწვევს ერთგვარი საერთო სივრცის შექმნას. მომხმარებლები ექვემდებარებიან კონტენტს, რომელიც ემთხვევა მათ არსებულ შეხედულებებსა და პრეფერენციებს, რაც ზღუდავს მათ ექსპოზიციას სხვადასხვა შეხედულებებზე. ამან შეიძლება გააძლიეროს არსებული მიკერძოება, შეაფერხოს კრიტიკული აზროვნება და ხელი შეუწყოს სამოქალაქო საზოგადოების პოლარიზაციას.“ (John Jones 2020). სოციალური მედიის პლატფორმები აგროვებს უზარმაზარ პერსონალურ მონაცემებს მომხმარებლებისგან, რაც იწვევს კონფიდენციალურობისა და მონაცემთა უსაფრთხოების შესახებ აზრების სხვადასხვა ფორმატში ჩამოყალიბებას. პერსონალური ინფორმაციის ბოროტად გამოყენებას შეიძლება ჰქონდეს სერიოზული შედეგები სამოქალაქო საზოგადოებისთვის, მათ შორის მიზნობრივი რეკლამა, საზოგადოებრივი აზრის მანიპულირება და სხვა მრავალი უარყოფითი მეთოდი. კონფიდენციალურობის უფლებების დაცვა და პასუხისმგებელი მონაცემთა პრაქტიკის ადვოკატირება აუცილებელია სამოქალაქო საზოგადოების ინტერესების დასაცავად.

აუცილებელია იმის აღნიშვნა, რომ სოციალური მედიის გავლენა სამოქალაქო საზოგადოებაზე არის როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი სპეციფიკის მატარებელი. მას აქვს პოტენციალი გააძლიეროს სამოქალაქო ჩართულობა, გააძლიეროს მარგინალიზებული ხმები და ხელი შეუწყოს ინფორმაციის გაზიარებას. თუმცა, ისეთი გამოწვევები, როგორცაა დეზინფორმაციის გავრცელება, ონლაინ შევიწროება და კონფიდენციალურობის პრობლემები მოითხოვს არსებული საკითხის ფრთხილად განხილვას. სოციალური მედიის პოზიტიური ზემოქმედების გამოსაყენებლად, სამოქალაქო საზოგადოებისთვის მნიშვნელოვანია ციფრული წიგნიერების ხელშეწყობა, მისი უზღვავე შესაძლებლობების პასუხისმგებლობით გამოყენების წახალისება და პოლიტიკის ადვოკატირება, რომელიც იცავს ინდივიდებს და ინარჩუნებს საჯარო დისკურსის მთლიანობას. ამ გამოწვევების გადაჭრით, სამოქალაქო საზოგადოებას შეუძლია გამოიყენოს სოციალური მედიის ტრანსფორმაციული პოტენციალი მთლიანად საზოგადოების გასაუმჯობესებლად.

V თავი. სამოქალაქო საზოგადოების როლი დემოკრატიაში

სამოქალაქო საზოგადოების როლს დემოკრატიაში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, რადგან ის ემსახურება, როგორც გადამწყვეტი საყრდენი, რომელიც მხარს უჭერს და აძლიერებს დემოკრატიულ მმართველობას. სამოქალაქო საზოგადოება მოიცავს ორგანიზაციების, ასოციაციებისა და ინდივიდების მრავალფეროვან სპექტრს მთავრობისა და ბიზნეს სექტორის გარეთ, რომლებიც იკრიბებიან მოქალაქეების ინტერესების, უფლებებისა და კეთილდღეობის ხელშეწყობისა და დასაცავად. სამოქალაქო საზოგადოების ერთ-ერთი ფუნდამენტური როლი დემოკრატიაში არის ხელისუფლების პასუხისმგებლობის დაკისრება. სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციები მოქმედებენ როგორც დამკვირვებლები, რომლებიც აკონტროლებენ მთავრობის ქმედებებსა და პოლიტიკას გამჭვირვალობის, მთლიანობისა და დემოკრატიული პრინციპების დაცვის უზრუნველსაყოფად. “მთავრობის ქმედებების შესწავლით, კორუფციის გამოვლენით და კარგი მმართველობის ადვოკატირებით, სამოქალაქო საზოგადოება მოქმედებს როგორც ძალაუფლების მაკონტროლებელი, რითაც ხელს უწყობს ანგარიშვალდებულებას

და ხელს უშლის უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენებას.” (BUNBONGKARN 2018). დამოუკიდებელი კვლევის, მოქალაქეების მიერ ჩატარებული გამოძიებებისა და ინფორმაციის გავრცელების გზით, სამოქალაქო საზოგადოება აძლევს მოქალაქეებს უფლებას მიიღონ ინფორმირებული გადაწყვეტილებები და მოითხოვონ ანგარიშვალდებულება მათი არჩეული წარმომადგენლებისგან.

გარდა ამისა, სამოქალაქო საზოგადოება გადამწყვეტ როლს ასრულებს დემოკრატიულ პროცესებში მოქალაქეთა მონაწილეობის ხელშეწყობაში. ის საშუალებას აძლევს მოქალაქეებს გამოხატონ თავიანთი შეშფოთება, ჩაერთონ საჯარო დებატებში და გავლენა მოახდინონ პოლიტიკის შემუშავებაზე. “საზოგადოებრივი ორგანიზაციები აწყობენ სათემო შეხვედრებს, საჯარო კონსულტაციებს და ცნობიერების ამაღლების კამპანიებს, რათა ხელი შეუწყონ მოქალაქეთა ჩართულობას და ხელი შეუწყონ ინდივიდებს შორის საკუთრების და პასუხისმგებლობის გრძნობას. მარგინალიზებული ხმების გაძლიერებით და მრავალფეროვანი ინტერესების წარმომადგენლობით, სამოქალაქო საზოგადოება უზრუნველყოფს, რომ დემოკრატიული პროცესები იყოს ინკლუზიური და ასახავს მთელი მოსახლეობის საჭიროებებსა და მისწრაფებებს.” (Tobias 2019). სოციალურმა მედიამ მნიშვნელოვნად გაზარდა გამჭვირვალობა და ანგარიშვალდებულება სამოქალაქო საზოგადოებაში. ორგანიზაციებს შეუძლიათ გამოიყენონ ეს პლატფორმები თავიანთი საქმიანობის შესახებ კომუნიკაციისთვის, განახლებების გასაზიარებლად და პროგრესის შესახებ მოხსენებისთვის. სოციალური მედია საშუალებას აძლევს სსო-ებს დააკისრონ პასუხისმგებლობა დაწესებულებებს, მთავრობებსა და კორპორაციებს თავიანთ ქმედებებზე. ის უზრუნველყოფს საზოგადოების შესწავლის საშუალებას, რადგან ინფორმაცია და ანგარიშები სწრაფად აღწევს ფართო აუდიტორიას, რაც უზრუნველყოფს უფრო მეტ გამჭვირვალობას და ხელს უწყობს ანგარიშვალდებულების კულტურას სამოქალაქო საზოგადოებაში. სოციალური მედიის პლატფორმები გახდა ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრების განუყოფელი ნაწილი.

უფრო მეტიც, სამოქალაქო საზოგადოება ემსახურება როგორც ადვოკატირებისა და ადამიანის უფლებების დაცვის პლატფორმას. სსო-ები იცავენ

სოციალურ სამართლიანობას, გენდერულ თანასწორობას, გარემოსდაცვითი მდგრადობას და სხვა სხვადასხვა საკითხებს. ისინი ჩართულნი არიან ლობირებაში, ადვოკატირების კამპანიებში და საზოგადოებრივ მობილიზაციაში პოლიტიკის ცვლილებებისა და საზოგადოების გამოწვევების გადასაჭრელად. სამოქალაქო საზოგადოება მოქმედებს როგორც გამტარი მოქალაქეებსა და მთავრობას შორის, ახორციელებს საზოგადოების მოთხოვნებსა და შეშფოთებას და მხარს უჭერს ადამიანის უფლებებს, ხელს უწყობს სოციალურ სამართლიანობას და ხელს უწყობს საზოგადოების კეთილდღეობას. გარდა ამისა, სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციები ხელს უწყობენ დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და კანონის უზენაესობის გაძლიერებას. სამოქალაქო განათლებისა და ცნობიერების ამაღლების პროგრამების გატარებით ისინი ხელს უწყობენ დემოკრატიული პრინციპების, ადამიანის უფლებების და სამოქალაქო პასუხისმგებლობის მნიშვნელობის გააზრებას. საზოგადოებრივი ორგანიზაციები უზრუნველყოფენ იურიდიულ დახმარებას, მონიტორინგს უწევენ არჩევნებს და ხელს უწყობენ სამართლიან და გამჭვირვალე საარჩევნო პროცესებს, რითაც აძლიერებენ დემოკრატიული სისტემების მთლიანობასა და ლეგიტიმურობას. გარდა ამისა, სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციები ხშირად თანამშრომლობენ მთავრობასთან, რათა შეიმუშაონ და განახორციელონ პოლიტიკა, რომელიც ეხება სოციალურ საკითხებს და ხელს უწყობს მდგრად განვითარებას.

თუმცა, მნიშვნელოვანია გავითვალისწინოთ ის გამოწვევები, რომლებსაც სამოქალაქო საზოგადოება აწყდება დემოკრატიაში თავისი როლის შესრულებისას. სსო-ები ხშირად აწყდებიან წინააღმდეგობას, შეზღუდვებს და დევნასაც კი ავტორიტარული რეჟიმების ან მთავრობების მხრიდან, რომლებიც ცდილობენ დათრგუნონ განსხვავებული აზრი და შეზღუდონ სამოქალაქო თავისუფლებები. ასეთ შემთხვევებში, სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებმა უნდა გადალახონ სამართლებრივი ბარიერები, შექმნან კოალიციები და გამოიყენონ საერთაშორისო მხარდაჭერა ადვოკატირების ძალისხმევის გასაგრძელებლად. უფრო მეტიც, ფინანსური მდგრადობა და რესურსების შეზღუდვა მნიშვნელოვან

გამოწვევებს უქმნის სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებს, რაც ზღუდავს მათ წვდომას და გავლენას.

სამოქალაქო საზოგადოება სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან როლს ასრულებს დემოკრატიაში ანგარიშვალდებულების ხელშეწყობის, მოქალაქეების მონაწილეობის ხელშეწყობის, ადამიანის უფლებების ადვოკატირებისა და დემოკრატიული ინსტიტუტების გაძლიერების გზით. მათი დამკვირვებლის როლით, ადვოკატირების ძალისხმევით და მოქალაქეთა მობილიზებით, სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციები ხელს უწყობენ დემოკრატიული მმართველობის მთლიანობას, გამჭვირვალობასა და რეაგირებას. მთავრობებისთვის გადამწყვეტია აღიარონ და მხარი დაუჭირონ სამოქალაქო საზოგადოების სასიცოცხლო როლს დემოკრატიაში, უზრუნველყონ ხელსაყრელი გარემო მისი საქმიანობისთვის და დაიცვან გაერთიანებისა და გამოხატვის თავისუფლების პრინციპები. ერთობლივი მუშაობით, სამოქალაქო საზოგადოებას და დემოკრატიულ ინსტიტუტებს შეუძლიათ შექმნან ინკლუზიური, მონაწილეობითი და გამძლე დემოკრატიები, რომლებიც მხარს უჭერენ ყველა მოქალაქის უფლებებსა და მისწრაფებებს.

VI თავი. სოციალური მედიის აქტივიზმის მიმოხილვა საქართველოში

სოციალური მედიის აქტივიზმი გახდა ცვლილებებისა და მობილიზაციის მამოძრავებელი ძალა მთელ მსოფლიოში, მათ შორის საქართველოში. სოციალური მედიის პლატფორმების ფართოდ გავრცელებით, საქართველოში აქტივისტებმა გამოიყენეს ციფრული ინსტრუმენტები სოციალური და პოლიტიკური მიზეზების ადვოკატირებისთვის, ცნობიერების ამაღლებისა და დიალოგისა და მონაწილეობის პლატფორმის შესაქმნელად. ბოლო წლებში სოციალური მედიის პლატფორმებმა, როგორცაა Facebook, Twitter და Instagram, დიდი პოპულარობა მოიპოვა საქართველოში, რაც საშუალებას აძლევს ინდივიდებსა და ჯგუფებს გაუზიარონ იდეები, გაავრცელონ ინფორმაცია და მოაწყონ კოლექტიური ქმედებები. სოციალური მედიის გამოყენების ამ ზრდამ ხელი შეუწყო სოციალური მედიის

აქტივიზმის ზრდას, როგორც უთანხმოების გამოხატვის, ცვლილებების ადვოკატირების და თანამოაზრე პირებს შორის თანამეგობრობის გრძნობის გაძლიერების საშუალებას.

სოციალური მედიის პლატფორმებმა გადაწყვეტი როლი ითამაშეს საქართველოში პოლიტიკურ აქტიურობასა და მობილიზაციაში. „აქტივისტებმა გამოიყენეს სოციალური მედია საპროტესტო აქციების, მიტინგებისა და დემონსტრაციების ორგანიზებისთვის, პოლიტიკური მოვლენების შესახებ ინფორმაციის გასავრცელებლად და პოლიტიკის შემქმნელებთან თანამშრომლობისთვის.“ (თამარ ხოშტარია 2021). ამ პლატფორმებმა ხელი შეუწყო ინფორმაციის სწრაფ გავრცელებას, რაც აქტივისტებს მხარდამჭერების მობილიზების, მოქმედებების კოორდინაციისა და სტატუს კვოს გამოწვევის საშუალებას აძლევს. სოციალური მედიის აქტივიზმა სასიცოცხლო როლი ითამაშა საქართველოში ადამიანის უფლებების საკითხებზე ცნობიერების ამაღლებისა და სოციალური სამართლიანობის ადვოკატირების საქმეში. აქტივისტებმა გამოიყენეს პლატფორმები უსამართლობის შემთხვევებზე გასანათებლად, თანასწორობის ხელშეწყობისა და პასუხისმგებლობის მოთხოვნით. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში სოციალური მედიის აქტივიზმა აჩვენა პოზიტიური ცვლილებების პოტენციალი, მას ასევე აქვს გამოწვევები და შეზღუდვები. დეზინფორმაციისა და ყალბი ამბების გავრცელება მნიშვნელოვანი შეშფოთებაა, რადგან მას შეუძლია დაამახინჯოს საჯარო დისკურსი და შეარყიოს აქტივისტური მოძრაობების სანდოობა. ონლაინ შევიწროება და აქტივისტების მიმართ მუქარა საფრთხეს უქმნის მათ უსაფრთხოებასა და კეთილდღეობას. გარდა ამისა, ციფრულმა უთანხმოებამ და შეზღუდული ინტერნეტის წვდომამ საქართველოს გარკვეულ რეგიონებში შეიძლება შეაფერხოს სოციალური მედიის აქტივიზმის ინკლუზიურობას.

სოციალური მედიის აქტივიზმი საქართველოში სოციალური და პოლიტიკური ცვლილებების მძლავრ ძალად იქცა. მან უზრუნველყო პლატფორმა ფართო მოძრაობებისთვის, გაზარდა მოქალაქეთა ჩართულობა, გააძლიერა მოქალაქე ჟურნალისტები და ხელი შეუწყო ადამიანის უფლებებისა და სოციალური

სამართლიანობის საკითხებს. თუმცა, ისეთი გამოწვევები, როგორცაა დეზინფორმაცია და ონლაინ შევიწროება მოითხოვს ფხიზლად ყურადღებას. რამდენადაც სოციალური მედია აგრძელებს განვითარებას, აქტივისტებმა და ზოგადად საზოგადოებამ უნდა გაუმკლავდეს ამ სირთულეებს და გამოიყენოს სოციალური მედიის აქტივიზმის პოტენციური უფრო ინკლუზიური და დემოკრატიული საქართველოს ასაშენებლად.

VII თავი. კვლევითი ნაწილი

სოციალურ მედიასა და სამოქალაქო საზოგადოებას შორის ურთიერთობის კვლევა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია სამოქალაქო ჩართულობის, აქტივიზმისა და დემოკრატიული საზოგადოებების ფუნქციონირებაზე ციფრული პლატფორმების გავლენის გასაგებად. ნაშრომის კვლევის პროცესში მნიშვნელოვანი იყო სწორი მეთოდებით გამოგვეკვლია ის გარემო, სადაც სოციალური მედია მოქმედებს სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებაზე. გამომდინარე იქედან, რომ საქართველო მუდმივად იმყოფება სოციალურ, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ გარდატეხების პროცესში, მნიშვნელოვანია ვიცოდეთ ძირითადად როგორ მიმდინარეობს მათ შორის ურთიერთქმედება.

კვლევის პროცესში მიმოხილულ იქნა ის ძირითადი ლიტერატურა, რომელიც ნაშრომის მთელ სტრუქტურას მოიცავს. მასში აღმოჩენილი მიგნებებით ჩამოყალიბდა მოსაზრებები, რომლებიც აუცილებლად მიმოხილული იქნება დასკვნაში. გამომდინარე იქედან, რომ ნაშრომი მოიცავდა როგორც მსოფლიო ასევე ქართული რეალობის აღქმასა და გაანალიზებას, კვლევის პროცესში მნიშვნელოვანი იყო ორივე მხარის შედარება. გამომდინარე ზემოთ აღნიშნულიდან მივიღეთ დასკვნა იმასთან დაკავშირებით, რომ საქართველოც უწყობს ფებს მსოფლიო გამოწვევებს სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობისას, როდესაც საქმე ეხება სოციალურ მედიას. კვლევის პროცესში გამოიკითხა 70 ადამიანი, მათმა პასუხებმა კი მოგვცა საშუალება, რომ ანალიზი გაგვეკეთებინა ძირითადად ქართული რეალობისათვის. მათი აზრით სოციალური მედია ზემოქმედებს ქვეყნის პოლიტიკური რაკურსის ჩამოყალიბებაში. საქართველოში განვითარებული ბოლო

დროინდელი მოვლენებიდან ყველაზე დიდი როლი სოციალურმა მედიამ ითამაშა. გამოკითხვები მიიჩნევენ, რომ ყველაზე აქტიურად პროცესები მოიმართა ქმედებების დროს, რომელიც მიმდინარეობდა გამოსვლების დროს რუსული კანონის წინააღმდეგ. გამოკითხულთა აზრით სოციალურმა მედიამ ჩვენი ქვეყნის მოსახელობის სამოქალაქო საზოგადოებად ჩამოყალიბებაში ითამაშა უდიდესი როლი. სოციალური მედია არის აზრის გაჟღერების მთავარი ამოსავალი წერტილი. კვლევის თანახმად სოციალური მედიის ძირითადი სარგებელი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებაში არის: ინფორმატიულობა, ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა, საღი აზრის წამოჭრა და სხვა.

კარგად შემუშავებული კვლევის მეთოდოლოგია აუცილებელია სოციალურ მედიასა და სამოქალაქო საზოგადოებას შორის რთული ურთიერთქმედების შესასწავლად. შერეული მეთოდის მიდგომით, შესაბამისი კვლევის კითხვების ფორმულირებით, მონაცემთა შეგროვების შესაბამისი მეთოდების გამოყენებით, ეთიკური მოსაზრებების უზრუნველყოფით, მონაცემთა მკაცრი ანალიზით მივიღეთ ზემოთ აღნიშნული შედეგები. ეს კვლევა ხელს უწყობს ციფრული პლატფორმების როლის უფრო ღრმა გაგებას სამოქალაქო ჩართულობის ჩამოყალიბებაში და დემოკრატიული საზოგადოებების ფუნქციონირებაში.

დასკვნა

სოციალური მედია გახდა მამოძრავებელი ძალა სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებაში. ის გარდაქმნის საზოგადოების ჩამოყალიბების პროცესს და განსაზღვრავს თუ როგორ მონაწილეობენ ინდივიდები სამოქალაქო პროცესებში, ახდენენ მობილიზებას და მხარს უჭერენ ცვლილებას, რომელიც მიმართულია ეკონომიკის, პოლიტიკისთვის და ზოგადად მთელი სოციუმისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ ეს პროცესი სავსეა უამრავი გამოწვევით, როგორცაა დეზინფორმაცია და ციფრული განხეთქილება, სოციალური მედია ასევე ის გვთავაზობს უზარმაზარ შესაძლებლობებს მოქალაქის ხმის გაძლიერებისთვის, სამოქალაქო ჩართულობის გასაძლიერებლად და სამოქალაქო საზოგადოების აქტორებს შორის თანამშრომლობის გასაძლიერებლად. სოციალური მედიის ძალაუფლების

პასუხისმგებლობით გამოყენებისა და მასთან დაკავშირებული გამოწვევების გადაჭრით, სამოქალაქო საზოგადოებას შეუძლია გამოიყენოს თავისი პოტენციალი პოზიტიური სოციალური გავლენის შესაქმნელად, დემოკრატიული ღირებულებების ხელშეწყობისა და საზოგადოებაში მნიშვნელოვანი ცვლილებების განსახორციელებლად.

სოციალური მედიის პლატფორმები სწრაფად გახდა თანამედროვე საზოგადოების განუყოფელი ნაწილი, რაც გავლენას ახდენს ჩვენი ცხოვრების სხვადასხვა ასპექტზე. სამოქალაქო საზოგადოების სფეროში სოციალური მედიის როლი განსაკუთრებით აქტუალურია, რადგან მან მოახდინა რევოლუცია ინდივიდებისა და ორგანიზაციების ურთიერთქმედების, ჩართულობისა და სოციალური ცვლილებების ადვოკატირებაში. ეს ნაშრომი იკვლევდა სოციალური მედიის მნიშვნელობას სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებაში და ხაზს უსვამს იმას, თუ რატომ არის მისი როლი გადამწყვეტი დღევანდელ მსოფლიოში. სოციალური მედიის პლატფორმებმა მოახდინა რევოლუცია სამოქალაქო ჩართულობაში დიალოგის, თანამშრომლობისა და მონაწილეობისთვის. ისინი სთავაზობენ მოქალაქეებს, რომ აქტიურად ჩაერთონ სსო-ებთან, პოლიტიკოსებთან და თანამოაზრეებთან. სოციალური მედია საშუალებას იძლევა რეალურ დროში კომუნიკაცია, გამოხმაურება და იდეების გაცვლა, რაც ხელს უწყობს უფრო ინკლუზიურ და მონაწილეობით დემოკრატიას. ის აძლევს ინდივიდებს უფლებას, წვლილი შეიტანონ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, რითაც აძლიერებს სამოქალაქო საზოგადოების გავლენას პოლიტიკასა და მმართველობაზე.

სოციალური მედიის როლი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებაში ძალზე აქტუალურია დღევანდელ მსოფლიოში. მან შეცვალა ინდივიდების ჩართულობა, მობილიზება და სოციალური ცვლილებების ადვოკატირება. ხმის გაძლიერებით, სამოქალაქო ჩართულობის ხელშეწყობით, კოლექტიური მოქმედებების მობილიზებით, გამჭვირვალობისა და ანგარიშვალდებულების ხელშეწყობით და ინოვაციების ხელშეწყობით სოციალური მედია გახდა შეუცვლელი ინსტრუმენტი სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებისთვის. სოციალური მედიის ძალაუფლების გაგება და გამოყენება გადამწყვეტია ციფრულ

ეპოქაში ინკლუზიური, მონაწილეობითი და გავლენიანი სამოქალაქო საზოგადოების შესაქმნელად.

ბიბლიოგრაფია

- თამარ ხომტარია, ნინო ზუბაშვილი. 2021. ახალგაზრდების ღირებულებები და პოლიტიკური აქტივიზმი საქართველოში. თბილისი: საქართველოს სტრატეგისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდი .
- DOLLARHIDE, MAYA. 2023. Investopedia. 14 04. Accessed 06 06, 2023. <https://www.investopedia.com/terms/s/social-media.asp>.

- Fuatai Purcell, Guyverson Vernous, Kutoma Wakunuma. 2006. "ROLE OF CIVIL SOCIETY: INTERNET GOVERNANCE AND DEVELOPING COUNTRIES." INTERNET GOVERNANCE RESEARCH PROJECT 15.
- John Jones, Michael Trice. 2020. "Social Media Effects: Hijacking Democracy and Civility in Civic Engagement." Massachusetts Institute of Technology 24.
- Mercea, Brian D. Loader Dan. 2011. NETWORKING DEMOCRACY? Social media innovations and participatory politics. United Kingdom: Taylor & Francis.
- Narayan, Bhuvan. 2013. "Social Media Use and Civil Society: From Everyday Information Behaviours to Clickable Solidarity." Cosmopolitan Civil Societies An Interdisciplinary Journal 5.
- RICHARD WIKE, LAURA SILVER JANELL FETTEROLF. 2022. Pew Research Center. 06 12. Accessed 06 06, 2023. <https://www.pewresearch.org/global/2022/12/06/online-civic-engagement-spring-2022-appendix-b-negative-impact-of-the-internet-and-social-media-index/>.
- S., Johan. 2023. Linked in. 18 01. Accessed 06 06, 2023. <https://www.linkedin.com/pulse/importance-social-media-todays-world-johan-smith>.
- Schilpzand P. & Huang L. 2018. "When and how experienced incivility dissuades proactive performance: An integration of sociometer and self-identity orientation perspectives." Journal of Applied Psychology 31.
- Sunstein, Cass R. 2016. Divided Democracy in the Age of Social Media. Harvard: Harvard Law School.
- Teferi, Yoha. 2021. "Impact of Social Media On Communication." ACADEMIA SCIENCE AND TECHNOLOGY UNIVERSITY 31.
- Tobias, Joseph Nangombe. 2019. The Role of Civil Society in Democracy Consolidation. Rethinking State-Civil Society. Austria: Grin Verlag.

